

PAPER DETAILS

TITLE: ÂSIK KURBÂNÎ DESTANINDAKI FİİL TEKRARLARIYLA, BAGLAÇLARLA OLUSAN
İKİLEMELER

AUTHORS: Sevinç AHUNDOVA

PAGES: 120-134

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2687944>

Research Type: Research Article
Submission Date: October 4, 2022
Acceptance Date: December 12, 2022

DOUBLES WITH REPEATS AND CONNECTIONS IN THE ÂSHIK KURBÂNÎ EPİC¹

Sevinç AHUNDOVA²

Abstract

Types of epics, which are part of an oral tradition, contain many reduplications. It is seen that there are plenty of reduplications in the epic known in Azerbaijan and Anatolia called "Kurbânî".

In our study, the term reduplications, which is seen not only in Turkish but also in all world languages and frequently used in daily speech, has been examined, and the reduplications made with verbs and conjunctions in the Epic of Âşık Kurbânî are discussed. While dealing with reduplications, the subject of reduplications in grammar studies of Azerbaijan Turkish and Turkey Turkish has been tried to be compared. In this study, the differences and similarities between the two dialects about the term "reduplications" were investigated and determined. In addition, reduplications with the same verb repetitions and different verbs were identified and classified. In the same way, reduplications made with conjunctions are classified among themselves. Arabic and Persian reduplications used especially in reduplications with conjunctions were also classified.

Inter-dialectal language, text comparison and similar studies develop new research areas.

Keywords: Âşık Kurbânî, Reduplications, Repetitions, Turkey Turkish, Azerbaijan Turkish

¹ This study was produced from the master's thesis named "An Azeri Epic Qurbani (Introduction-Text-Translation-Index)" written by us. Ahundova, Sevinç, "An Azeri Epic Sacrifice (Introduction-Text-Translation-Index)", Unpublished Master's Thesis, Marmara University, Institute of Turkic Studies, Istanbul, 2001

² Dr., New Turkish Language, sevincahundova@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9540-1517

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Başvuru: 4 Ekim 2022
Kabul: 12 Aralık 2022

ÂŞIK KURBÂNÎ DESTANINDAKİ FİİL TEKRARLARIYLA, BAĞLAÇLARLA OLUŞAN İKİLEMELER¹

Sevinç AHUNDOVA²

Öz

Bir sözlü geleneğin parçası olan destan türleri bünyelerinde ikilemeleri çokça barındırmaktadırlar. Azerbaycan’da ve Anadolu’da bilinen “Kurbânî” isimli destanda da ikilemelerin bolca bulunduğu görülmektedir.

Çalışmamızda sadece Türkçede değil bütün dünya dillerinde görülen ve günlük konuşmada sıkça yer verilen ikilemeler terimi incelenmiş, Âşık Kurbânî Destanı’ndaki fillerle, bağlaçlarla yapılmış olan ikilemeler ele alınmıştır. İkilemeler ele alınırken Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin gramer çalışmalarındaki ikilemeler konusu karşılaştırılmaya çalışmıştır. Bu çalışmada iki lehçe arasındaki “ikilemeler” terimi konusundaki farklılıklar ve benzerlikler araştırılmış, tespit edilmiştir. Ayrıca, aynı fiil tekrarlarıyla, farklı fiillerle yapılan ikilemeler tespit edilerek sınıflandırılmıştır. Aynı şekilde bağlaçlarla yapılmış olan ikilemeler de kendi aralarında tasnif edilmiştir. Özellikle bağlaçlarla yapılan ikilemelerde kullanılan Arapça ve Farsça ikilemeler de sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur.

Lehçeler arası dil, metin karşılaştırması ve bunun gibi çalışmalar beraberinde yeni araştırma alanları geliştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Kurbânî, İkilemeler, Tekrarlar, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi

1. GİRİŞ

Türkçenin zengin edebi geleneği, söz sanatı onu farklı dönemleriyle farklı açılardan ele almaya sevk etmektedir. Derin ve zengin köklere sahip olan Türkçenin tarihî dönemlere ait olan metinler incelenirken konu bakımından da geniş yelpazeye sahip oluşu dikkat çekmiş ve dikkat çekmeye de devam etmektedir. Ayrıca dönemlere ait dil özelliklerini barındırmaları yönünden bu metinler bize farklı dönem dil özellikleri açısından değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Eski Türkçe dönemi, Karahanlı Türkçesi dönemi, Eski Anadolu Türkçesi dönemi, Osmanlı dönemi ve Türkçenin diğer tarihi ve çağdaş Türk lehçelerine ait dönem eserleri

¹ Bu çalışma tarafımızdan yapılmış olan “Bir Azerî Destanı Kurbânî (Giriş-Metin-Tercüme-Dizin)” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ahundova, Sevinç, “Bir Azerî Destanı Kurbânî (Giriş-Metin-Tercüme-Dizin)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2001

² Dr., Yeni Türk Dili, sevincahundova@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9540-1517

hem edebi, hem folklor hem dil yönüyle ele alınmış ve günümüzde de farklı perspektiflerden yola çıkılarak çalışmalar yapılmaktadır.

Çalışmamızda ele alacağımız konu, Türk lehçeleri arasında yer alan Azerbaycan Türkçesine ait bir metinde geçen fiillerle, bağlaçlarla kurulan ikilemeler üzerinedir.

2. ÂŞIK KURBÂNÎ DESTANI

Sözlü edebiyat geleneği bütün dünya edebiyatında çok mühim bir yere sahiptir. Aslında bu edebi türün konu bakımından birbirleri ile benzerlik addettikleri de bilinmektedir. Bu benzerlikler farklı kültürlerde, farklı kimliklerle, farklı epizotlarla dilden dile aktarılmıştır. Türk destanları da dünya literatüründe zengin söz varlığıyla önemli yere sahiptir. Türkçenin tarihi ve çağdaş lehçeler alanındaki çalışmalara baktığımızda hem edebi, hem folklor, hem de dil açısından araştırmaların var olduğunu görmekteyiz. Destanlar dil yönünden zengin olup günümüzde halk arasında da yaşatılmaktadır. Bünyesinde çokça ikileme, deyim, birleşik fiil vb dil özellikleri barındıran zengin söz hazinesi, sözlü gelenek ürünü ve birçok varyantı olan destanlardan biri de Âşık Kurbânî Destanıdır.

Azerbaycan âşıklarından Âşık Kurbânî'nin hayatı da, eserleri de geçmişten günümüze dilden dile, ağızdan ağıza yazıya dökülerek çeşitli varyant ve versiyonlarla destanlaşmıştır. Nice düğünlerde, halk meclislerinde şiirleri âşıklar tarafından günümüzde de sazla sözle yaşatılmaktadır. Kendine özgü sade ve ustaca bir dil sergileyen Âşık Kurbânî, pek çok çalışmaya edebi yönüyle konu olmuştur.

Âşık Kurbânî, diğer adıyla Dirili Kurbânî, Azerbaycan'da aynı zamanda Anadolu'da da bilinen bir âşıktır. Kurbânî zengin şiir repertuarına sahip bir âşık şairdir. Âşık Kurbânî Destanının birçok varyantı bulunmakla beraber bu varyantlarda ana temanın aşk olduğunu görmekteyiz. Esas olarak üç ana -Gence, Diri, Zengan- varyantları bilinmektedir. Destanın konusu aşk olmakla birlikte dönemin çarpıklıkları da, Kurbânî'ye yapılan haksızlıklar da ustaca dile getirilmektedir. Aslında Kurbânî'nin özel ilahi bir yeteneğe sahip olması da, destanda gözden kaçmamakta ve bu husus destanda vurgulanmaktadır. Bu yönüyle Kurbânî destanda **"hak âşığı"** sıfatıyla bilinmektedir.

"Dədə, mən heç zad eləyə bilmədim. O haqq aşığıdır, hər nə fənd qurursan bilir. İndi özün nə eləyirsən eylə." (Ahundova, 2001:735) cümlesiyle bu husus yerini bulmaktadır. Şunu da belirtelim ki, **"haqq aşığı" (hak âşığı)** tabiri üzerinde çalışmış olduğumuz varyantta 18 kez geçmektedir.

Destanın konusu bir anne ve babanın çocuk hasretiyle başlar ve ilerleyen zamanlarda bu anne babanın dualarla, adaklarla bir erkek çocukları olur. Bu temanın aslında Türk destan ve masallarındaki ortak bir tema olduğu da bilinmektedir. Çocuğa Kurbânî adı verilir. Yıllar geçtikçe çocuk büyür ve çok güzel yüzlü bir delikanlı olur. Bir gün rüyasında bir kızı, Peri'yi görür ve ona âşık olur. Destanın devamında Kurbânî Peri'ye ulaşmak için yollara düşer ve aşkına varma, muradına erme yolunda karşılaştığı zorlukları tek tek aşar. Destanın Gence varyantında Peri Gence hanı Ziyad Hanın kızı olduğundan bu yoldaki sınavı da zordur. Bu yolda karşılaştığı sıkıntılar da, dönemi ve sosyal hayatı yansıtmaya için iyi bir gerekçe olmuştur. Kurbânî'nin şiirleri bunları anlatma yönünden başarılı ve sanatsaldır. Üzerinde yüksek lisans tezi hazırladığımız destanın Gence varyantında Kurbânî sevdiğine, Peri'ye kavuşabilmiştir (Ahundova, 2001). Fakat Kurbânî'nin sevdiğine kavuşamadığı diğer varyantların da olduğu görülmektedir.

“Kurbânî Destanı” Azerbaycan sahasında olduğu gibi Anadolu’da da bilinen bir aşk destanıdır. Destan üzerine Azerbaycan’da ve Türkiye’de birçok araştırma yapılmıştır. Fakat çalışmamızdan sonraki yıllarda da Kurbânî destanı üzerine yapılmış araştırmaların olduğu görülmektedir.

Şunu belirtmeliyiz ki, genel olarak Âşık Kurbânî konusunda yapılan çoğu çalışma edebi ve sanat yönüyle ele alınmıştır. Âşık Kurbânî’nin Türkiye’de yeni bir yazmasının bulunduğu Mehmet Erol tarafından “*Kurbânî İle Perüzet Hikâyesinin Çorum Yazma Varyantı Üzerine Bir Değerlendirme*” başlıklı çalışma ile bildirilmiştir. Makalede Çorum’da bulunan “*Kurbânî İle Perizat Hikâyesi*”nden bahsedilmiş ve halk edebiyatı yönüyle ele alınmıştır. Makalenin en son kısmında latine edilmiş metin yer almaktadır (Erol, 2018: 240–259). Teymur Kərimli, Paşa Kərimov tarafından hazırlanan “*Qurbani*” dastanının İstanbul çapı” adlı çalışmada İstanbul’da “*Âşık Kurbânî*” adıyla, 1880 yılında bir neşrin var olduğundan bahsedilmektedir (Kərimli Kərimov, 2020: 22–23). Dil yönüyle ele alınmış, İbáyev Nemət tarafından hazırlanan “*Aşık Qurbani Poeziyasında Frazologizmlərin Yeri*” adlı makale bulunmaktadır. Makalede Kurbânî’nin, şiirlerinde kullandığı frazeologizmler, birleşik fiiller ele alınmış ve incelenmiştir (İbáyev, 2020: 10–14). Dikkat çeken bir husus da, Âşık Kurbânî’yi ve şiirlerini konu alan Rusça yazıların ve Kurbânî’nin Rusça’ya aktarılmış bazı şiirlerinin olmasıdır. Bu konuda neşredilmiş Rusça “*Дирили Гурбани (Dirili Gurbâni)*” adlı bir kitap mevcuttur. Kitapta Gürcü asıllı yazar Âşık Kurbânî’nin şiirlerini Rusçaya tercüme etmiştir (Барткулашвили, 2014). Aynı zamanda Rusça elektronik ortamda Kurbânî’nin şiirlerinin Rusçaya aktarıldığı da görülmektedir.

Bahsedildiği üzere bunlar gibi yapılan birçok çalışma, halk edebiyatı yönüyle ele alınmış ve dil açısından incelemelerin sınırlı olduğu görülmektedir. Çağdaş lehçeler alanında bulunan bu tür metinlerin dil yönüyle incelenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmamızda da, destanda bolca bulunan fiillerle, bağlaçlarla yapılmış olan ikilemeler üzerine durulmuştur. Tespit edilen ikilemeler sınıflandırılmaya tabi tutup değerlendirilmiştir. İkileme terimleri konusunda Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında karşılaştırma yapılmış ve özellikle ikileme konusunun her iki lehçede de gramatikal değerlendirmeleri ele alınmıştır.

3. İKİLEMELER

Eski Türkçe dönemine ait metinlerden beri sıkça karşılaştığımız ikilemeleri, aslında dilimizin vazgeçilmezi olarak nitelendirebiliriz. İkilemeler, bir ifadeyi vurgulamak, kuvvetlendirmek amacıyla, belki de bir dil alışkanlığı olarak da kullanılmış ve kullanılmaktadır. Her hâlükârda konuşma ve yazı dilimizin estetiği niteliğindedirler. Eski Türk edebiyatı, halk edebiyatı özellikle manzum metinlerde şiir ölçülerini yakalama, ahenge uyma amacıyla da bu tekrar kelimelere, ikilemelere başvuru yapılmıştır kanısındayız.

İkilemeler dünya dillerinin söz varlığında önemli bir yere sahiptir. Kullanımlarının amacı kuvvetlendirme, vurgulama, ifadeyi öne çıkarma olmakla birlikte bazı kelimelerin tekrar kullanımlarının artık alışlageldiğinden, kalıplaştığından vazgeçilmez oldukları görülmektedir. “*Kara düşün -*”, gibi bir ifadenin kullanımı bunun en bariz örneklerindendir. Burada ilk akla gelen “*kara düşün -*”, ifadesinin yanlış ifade gibi algılanıp bunun yerine “*kara kara düşün -*”, ifadesinin doğru olarak kabul edilmesidir. Belirttiğimiz gibi birçok ikileme kelime ile kurulan bu tarz ifade şekilleri kalıp sözlerin oluşumunda, kullanımında da önemli rol oynamaktadır.

Genel olarak bakıldığında ikilemelerin Türk dillerinde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında karşılaştığımız ve örnekler verdiğimiz ikileme konusu hakkındaki açıklamalar diğer çağdaş Türk lehçelerinin gramer kitaplarında da mevcut olup birçok araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın konusu olan “Kurbânî Destanı”ndaki fiillerle, bağlaçlarla yapılmış olan ikilemeler bizi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki ikilemeler konusunu karşılıklı araştırmaya sevk etmiştir. Oğuz Türkçesi grubuna dahil bu iki lehçe arasında gramer açısından birçok ortak ve farklı yönler bulunmaktadır. İkilemeler konusunu ele aldığımız zaman Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında büyük ölçüde benzerlik görüldüğü tespit edilmiştir. Aynı zamanda iki lehçenin de gramer kitaplarında ikileme bahsinin benzer şekillerde açıklandığı da görülmüştür.

Çalışmada her iki lehçenin dilbilimsel çalışmalarında ikilemeler konusu araştırmaya çalıştık. Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında, ikilemeler terimi dilbilimciler ve araştırmacılar tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir.

3.1. Türkiye Türkçesinde İkilemeler

Zeynep Korkmaz “Gramer Terimleri Sözlüğü” adlı kitabında

“(Alm. Hendiadyoin.; Fr. Hendiodyoin; İng. Hendiadyoin; Osm;terkibi-i ihtimali, mühmelat).

Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbirleriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu: birer birer, delik deşik, köşe bucak, yalvarıp yakarmak, yorgun argın, düğün dernek, hısım akraba, boy pos endam, cız cız, hele hele, of of, vah vah vb.

Ad çekimi ekleri alabilen, cümle içinde ad, sıfat ve zarf görevi yüklenen, anlamı güçlendirmek üzere kullanılan ikilemelerin başlıca türleri şunlardır.

Aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar: birer birer, teker teker, mışıl mışıl, dinleye dinleye, dura dura, bekleye bekleye, göre göre vb.

Eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar: ev bark, belli başlı, bitip tükenmek, delik deşik, doğru dürüst, köşe bucak, yalvarıp yakarmak, düğün dernek, yalan yanlış, soy sop vb.

Zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar: bata çıka, düşe kalka, yaza çize, doğru yanlış, iyi kötü, az çok, üst baş, analı babalı, karı koca, yaz kış vb.

Aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlaması ile kurulanlar: ayak mayak, güzel müzel, yaka maka, kutlu mutlu, çehiz mehiz, sandık mandık vb.”

şeklinde açıklama yapmış ve örnekler vermiştir (Korkmaz, 2010: 123-124).

Korkmaz, aynı çalışmanın “tekrarlar grubu” başlığı altında şu açıklamayı yapmıştır.

“Bir nesneyi, bir oluş ve kılışı karşılamak üzere; aynı, yakın ya da zıt anlamlı ve eşit görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu: gürül gürül, ıslıl ıslıl, için için, mışıl mışıl, tatlı tatlı, yavaş yavaş, kuzu muzı, oyun moyun, çalışa çalışa, geze geze, akıllı uslu, aş ekmek, ev bark, doğru dürüst, dayalı döşeli, iş güç, şuradan buradan, yorgun argın, bata çıka, dere tepe, iyi kötü, gidip gelmek, varı yoğu vb.”

(Korkmaz, 2010: 211-212).

Bu konuda Zeynep Korkmaz’ın “Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi” adlı kitabında “ikilemeler” teriminin yanı sıra “tekrar grubu” başlıklarına da rastlamaktayız. Kitapta Korkmaz’ın ikilemeler için iki terimi de kullandığı görülmektedir. Bahsi geçen çalışmada,

“tekrar grubu” ve “ikilemeler” ifadelerini içeren maddeler bulunmaktadır (Korkmaz, 2009).

Muharrem Ergin “Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi” adlı kitabında,

“Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir. Fonksiyonları da şekilleri de vurguları da birbirinden farksızdır. Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu taşır. Bu kelime grubunun yapısının temelini kelimelerin arka arkaya tekrarlanması teşkil eder. Bu vasıfları ile tekrarlar en basit en sade kelime gruplarıdır diyebiliriz. Türkçede hemen hemen her çeşit kelimeden tekrar yapılabilir. Fakat tekrara en elverişli kelime çeşitleri isimler, sıfatlar, zarflar ve gerundiumlardır. Zamirler tekrara elverişli değildirler. Edatlardan da yalnız bazı ünlem edatlarının tekrarları yapılabilir. Fiillerde bunlara göre daha geniş bir tekrar yapma kabiliyeti vardır. Fakat fiil tekrarlarında tekrardan çok bir arka arkaya gelme durumu vardır denebilir. Mesela, kara kara (gözler)’ karalığın kuvvetli olduğu, kapı kapı (dolaştım)’da birçok kapıların dolaşıldığı, gide gide ve koşu koşu’da ise hareketin devamlılığı ifade edilmektedir. Bunlardan başka tekrarların bir de ortalama ve beraberlik fonksiyonu vardır. İyi kötü, düşe kalka gibi tekrarlarda bu fonksiyonu göze çarpar. Tekrarların başlıca üç fonksiyonu vardır: 1. kuvvetlendirme 2. çokluk 3. devamlılık.”

diye açıklamada bulunmuştur (Ergin, 2009: 355).

Ergin, adı geçen çalışmasında tekrarları sınıflandırıp şu şekilde ifade etmiştir. “Türkçede aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar, ilaveli tekrarlar olmak üzere dört çeşit tekrar vardır” (Ergin, 2009: 356-357).

Görüldüğü gibi Muharrem Ergin “Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi” adlı çalışmasında ikilemeler konusunu “tekrarlar” bahsinde değerlendirmiş ve sınıflandırma yapmış, “ikilemeler” terimi yerine “tekrarlar” kullanımını tercih etmiştir (Ergin, 2009: 356-357).

Vecihe Hatiboğlu “Türk Dilinde İkilemeler” adlı çalışmasında

“İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karışık olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır”

diye açıklama yapmıştır (Hatiboğlu, 1981: 9).

Hatiboğlu, aynı çalışmada ikilemenin bir terim olarak Osmanlı Türkçesinde ve yabancı dillerde nasıl kullanıldığına da değinmiştir. “İkileme, Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”; Fransızcada “redoublemen”, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dua, hendiadyoin”; Almancada “Verdoppelung, Zwillingsformen, Hendiadyoin” terimlerine karşılır” (Hatiboğlu, 1981: 9). Bu paragrafı açıklarken Hatiboğlu dipnot olarak şu sözleri de ilave etmiştir.

“İkileme olayı için “ikizleme” veya “söz koşması” gibi terimler kullanılmışsa da, olayın türlü yönleri, özellikle, çekimli değişik eylemlerde de meydana gelişi dikkate alınarak “ikileme” terimi yeğlenmiştir.” (Hatiboğlu, 1981: 9).

Leylâ Karahan “Türkçenin Söz Dizimi” adlı çalışmasında ikilemeler konusunu “tekrar grubu” başlığı altında ele almıştır.

“Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur. eğri büğrü, çoluk çocuk, er geç, senli benli, ezildi büzüldü, deli dolu, sırıl şırıl, içli dışlı ”

diyerek ve örnek vererek “tekrar grubu” hakkında bilgi vermiştir (Karahana, 2010: 60).

Aynı zamanda Karahan, bahsi geçen çalışmasında “tekrar grubu”nu sınıflandırarak özelliklerinden de bahsetmiştir. Burada, Karahan, “tekrar grubu”nu a, b, c, ç, d, e, f, g maddeleri altında geniş bir sınıflandırmaya tabi tutarak örnekler sunmuştur (Karahana, 2010: 60 – 63).

Tahsin Banguoğlu “Türkçenin Grameri” adlı çalışmasında ikilemeler terimi için “ikilemeler veya koşmatakımlar” tabirini kullanmıştır (Banguoğlu, 1974: 406).

Azerbaycan Türkçesi grameri alanında yazılmış kitaplarda da ikilemeler konusu farklı veya benzer başlıklarla çalışmalarda yer almıştır.

3.2. Azerbaycan Türkçesinde İkilemeler

Adilov Musa’nın “Sintaktik Təkrarlar” adlı kitabında ikilemeler, “sintaktik təkrarlar” terimiyle karşılanmıştır (Adilov: 2019). Hüseyinzadə Muxtar’ın “Müasir Azərbaycan Dili” adlı çalışmasında ikilemeler terimi, “təkrar” olarak geçmektedir (Hüseyinzadə: 2007). Adilov Musa, Verdiyeva Zemfira, Ağayeva Firəngiz’in hazırladığı “İzahlı Dilçilik Terminləri Lüğəti” adlı çalışmada ikilemeler “təkrar” maddesi altında açıklanmış ve örneklendirilmiştir (Adilov, Verdiyeva, Ağayeva, 2020). Adı geçen “İzahlı Dilçilik Terminləri Lüğəti” adlı çalışmada

“TƏKRAR–Eyni nitq vahidinin (səs, heca, söz, sintaqm, cümlə) eynilə və ya qismən dəyişdirilmiş tərzdə iki (bəzən də üç və daha çox) dəfə işlədilməsi. Fonetik təkrar. Morfoloji təkrar. Leksik təkrar. Sintaktik təkrar. Üslubi təkrar. 2. Söz kökünün, söz əsasının və ya bütünlükdə söz-formanın tam və ya yarımçıq şəkildə təkrarlanması nəticəsində düzələn yeni söz, yeni forma, frazeoloji vahid: top-top, xala-xala, göy-göy, tez-tez, yanıb-yanıb (töküldü), oyum-oyum (oymaq). 3. Bax: Repriz. Daxili üzvlü təkrar–Eyni söz (və ya eyni sözün derivatları) həm tabe (olan, həm də tabe edən üzv kimi işlənməklə meydana çıxan sintaktik vahidlər. Daxili obyektli (tamamlıqlı) təkrar. Daxili təyin. Daxili zərflilik. Daxili üzvlü ismi təkrar. Daxili-üzvlü feili təkrar. Əlavəli təkrar–Cümlə üzvlərindən birinin və ya söz birləşməsinin birinci komponentinin əlavə kimi təkrarlanmasından ibarət ifadə tərz. Deyəram, qurbanın olum, hamısını deyəram (Ə.Haqverdiyev). Bu bir növ kələk idi. Qız kələyi (V.Babanlı). Axmağın biri axmaq. Zalım uşağı zalım. Yarımçıq təkrar–Komponentlərindən biri müəyyən fonetik dəyişikliyə uğramaqla baş verən təkrar. Sifətin yarımçıq təkrarı (qap-qara, yamyasıl, qosqoca). İsmi yarımçıq təkrarı (mermeyvə, yeryemiş). Klassik-poetik təkrar–Klassik poeziya üçün səciyyəvi olan təkrar. Leksik təkrar–Yeni leksik vahid əmələ gətirən təkrar: qatar-qatar, qarış-qarış, addım-addım, kal-kal, beş-beş. Morfem təkrarı–Eyni morfemin iki dəfə təkrarlanmasından ibarət ifadə tərz. Bunları mən yazdırmışam. Özünü bilməməzliyə, görməməzliyə qoymaq. Kimisi belə deyir, kimisi elə. Morfoloji təkrar–Morfoloji kateqoriyaların ifadə tərz kimi özünü göstərən təkrar: qaça-qaça, yaza-yaza, gələ-gələ. Obrazlı (yarımçıq) təkrar–Ritm, ahəng, alliterasiya, qafiya və s.-yə əsasən təkrar olduğu kimi bilinən, lakin komponentlərinin heç biri ayrılıqda mövcud olmayan təkrar: hətərən-pətarən, çərən-pərən, dəngiş-düngüş, həlləm-qəlləm. Ritmik təkrar–Yalnız ritmik funksiya daşıyan təkrar: Ağ Kərəm, paşa Kərəm, xan Kərəm; Alış Kərəm, tutuş Kərəm, yan, Kərəm,.. Səs təkrarı–Saitlərin və samitlərin bədiilik yaratmaq məqsədi ilə təkrarı. Sinonim(ik) təkrar–Nitqdə çoxlu sinonim söz və ya ifadələrin bir yerdə işlədilməsi: Bəs ki uşaq olduğun anlamayır, qanmayır (M.Ə.Sabir). Sintaktik-konstruktiv təkrar–Komponentləri tabelilik əlaqəsi əsasında bir-birinə bağlanaraq sintaktik vahidlər (söz birləşməsi, cümlə) əmələ gətirən təkrar. Sintaktik -konstruktiv təkrarlar üzvlənməyən söz

birləmələri və üzlənməyən cümlələr təşkilində mühüm rol oynayır. Yuxu yuxulamaq. Ayın aydınlığında. Gələn gəldi, gedən getdi. Olar olar, olmaz, olmaz. Sintaktik təkrar–Hər hansı söz və ya birləşmənin cümlə daxilində təkrarı: *Ağıl yaşda deyil, başdadır, başda (S.Rüstəm). Amma mən mənəm ki, mənəm (S.Rəhimov). Anadan kim doyub, kim (R.Rza). Söz-formanın təkrarı*–Sözün müəyyən formada təkrarından ibarət sözləşmə üsulu: *Hərdən-hərdən gəlib baxma üzümə (“Aşıqlar”). Gündə-gündə bir söz deyir, Ellər, ellər, ay ellər (Ə.Cavad). Təkrar mürəkkəb söz*–Müxtəlif nitq hissələrinə məxsus sözlərin təkrarı ilə yaranan mürəkkəb söz a) isim: *aşıq-aşıq, top-top, xala-xala, mərə-mərə, sınıf-sınıf; b) sifət: sarı-sarı (sandıqlar), qırmızı-qırmızı (almalar), incə-incə (mətləblər); c) əvəzlik: mənəm-mənəmlik, bəzi-bəzi(işlər); c) feil: dedi-dedi (ev yıxar), yanıb-yanıb (tökülmək), olmaya-olmaya (danışasan). Təkrar samit*–Söz ortasında və sonunda (həbə tarixən morfemlər hədudunda) eyni samitin iki dəfə işlənməsi: *Amma, doqquz, rədd, xətt, vurr! Suss!”*

(Adilov, Verdiyeva, Ağayeva, 2020: 549–551) şəkildə açıqlama yapılmışdır.

Aynı çalışmada, “*təkrar söz*”, “*təkrar cinas*” maddələri ilə de ikilemələr fərqli sınıflandırmalarla açıqlanmış və nümunələr verilmişdir (Adilov, Verdiyeva, Ağayeva, 2020).

4. AŞIK KURBÂNÎ DESTANINDA FİİLLERLE OLUŞAN İKİLEMELER

4.1. Aynı Fiil Təkrarıyla Oluşan İkilemələr

ağla-: ağlamak

(149) Mirzə xan oğlunun üzündən-gözündən öpüb, ağlaya ağlaya dedi. / *Mirzə Han oğlunun yüzündən gözündən öpüb ağlayaraq dedi.*

ağlaya-ağlaya-(ağlaya ağlaya, ağlayaraq)

(800) Pəri xanım ağlaya-ağlaya cəlladların ayağına yıxıldı, bənövşə kimi tellərini üzünə tökdü. / *Peri Haram ağlayaraq cəlladların ayağına kapandı, menekşe gibi saçlarını yüzünə döktü.*

dolan-: dolaşmaq, gəzmək

(654) Sağı dolana-dolana. / *Sağı dolaşa dolaşa.*

dolana-dolana

(654) Mahı dolana-dolana. / *Ayı dolaşa dolaşa.*

dolana-dolana

(655) Bağı dolana-dolana. / *Bahçeyi dolaşa dolaşa.*

dolana-dolana

(657) Saqi dolana-dolana. / *Sâki dolaşa dolaşa.*

döv-: dövmək, gözlərini döy-: şaşırmaq

(811) Cəllad sözə fikir verməyib Qurbanini döyə-döyə Qara vəzirin yanına apardı. / *Cellât lafa aldırmaıyıp, Kurbânî 'yi dövüp Kara vezirin yanına götürdü.*

döyə-döyə

(245) Aşıq Saleh Qurbaninin belə oxumasının qabağında gözlərini döyə-döyə qaldı. / *Âşık Saleh Kurbânî 'nin böyle okumasına şaşırıp kaldı.*

döyə-döyə

(772) Vəzirin əlacı kəsildi, daha heç bir bəhanə tapa bilməyib, qaldı gözlərini döyə-döyə.
/ *Vezir gidip atı ahırdan dışarı çıkardı. Atının Kurbânî 'nin söylediği gibi olduğunu gördü. Şaşırıldı.*

döyə-döyə

(800) Cəlladlar onu kənara itələyib, Qurbanini döyə-döyə aparmaq istədilər. / *Cellâtlar onu kenara itip Kurbânî 'yi döverek götürmek istediler.*

döyün-: çarpmaq, kalp çarması

(458) Bəli, Pəri xanım ürəyi döyünə-döyünə axşamı gözləməkdə olsun, eşit xəbəri Qurbanidən. / *Evet, Peri Hanım sabırsızlıkla akşamı beklemekteyken, Kurbânî'nin durumunu öğrenelim.*

gəz-: gezmək

(271) Oν gəzə-gəzə gəlib Şeyx gümbəzinin yanına çıxdı. / *Avlanarak gelip Şeyh türbesinin (kubbe) yanına vardı.*

gəzə-gəzə

(485) Öldüm bu bağçanı gəzə-gəzə mən. / *Öldüm bu bahçeyi dolaşarak ben.*

gəzə-gəzə

(485) Öldüm bu bağçanı gəzə-gəzə mən. / *Öldüm bu bahçeyi dolaşarak ben.*

gəzə-gəzə

(486) Öldüm bu bağçanı gəzə-gəzə mən. / *Öldüm bu bahçeyi dolaşarak ben.*

gəzə-gəzə

(487) Öldüm bu bağçanı gəzə-gəzə mən. / *Öldüm bu bahçeyi dolaşarak ben.*

gül-: gülmək

(1085) Pəri xanım Qurbaninin kədərləndiyini hiss edib üzünü açdı, gülə-gülə Qurbaninin üzünə baxdı. / *Peri Haram Kurbânî 'nin kederlendiğim hissedip yüzünü açtı, gülerek Kurbânî 'nin yüzüne baktı.*

gülə-gülə

(1086) Dedim dərim gülə-gülə. / *Dedim dereyim güle güle.*

gülə-gülə

(1086) Necə bülbül gülə-gülə. / *Nasıl bülbül güle güle.*

gülə-gülə

(1087) Daha gəlməz gülə-gülə. / *Daha gelmez güle güle.*

gülə-gülə

(1088) Aldı canım gülə-gülə. / *Aldı canımı güle güle.*

gülə-gülə

(241) Qurbani başını bulayıb, gülə-gülə dedi. / *Kurbânî başını sallayıp gülerek dedi.*

sevin-: sevinmək

(74) Qurbani öküzləri götürüb, sevinə-sevinə dədəsilə evlərinə gəldi. / *Kurbânî öküzleri alıp sevinerek babasıyla evlerine geldi.*

sevinə-sevinə

(308) Qız sevinə-sevinə Pəri xanımın yanına gəldi. / *Kız sevinerek Peri Hamm'ın yanına geldi.*

sevinə-sevinə

(457) Şah-Xuban sevinə-sevinə gəlib əhvalatı Pəri xanıma söylədi. / *Şah Huban sevinerek gidip durumu Peri Hamm'a anlattı.*

tök-: dökmək, akıtmək

(437) Gözünün yaşını tökə-tökə aldı görək daha nə dedi. / *Gözünün yaşını akıtıp aldı bakalım ne dedi.*

yalvar-: yalvarmək

(448) Yalvara-yalvara yara deyərsən! / *Yalvara yalvara yâre söylərsin!*

dər-: dermək, koparmək

(399) Dərib-dərib pünhan yerə sərən mən. / *Derip derip gizli yere seren ben.*

yan-: yanmək

(879) Eşq oduna yandım-yandım kül oldum. / *Aşk ateşine yandım yandım kül oldum.*

4.2. Farklı Fiil Tekrarıyla Oluşan İkilemeler

döy-, söy-: dövmək, sövmək

(973) Döydülər, söydülər, yan aldılar. / *Dövdüler, sövdüler, yâri aldılar.*

gəz-:, dolan-:, qazan-: gezmək, dolaşmək, kazanmək

(269) Gəlin bunu da özümüdə yoldaş eyləyək; elə ki, gəzdik, dolandıq, qazandıq, sonra başını batırıp pullarını götürərik. / *Haydi, bunu da kendimize yol arkadaşı yapalım, gezip dolaşıp kazandıktan sonra öldürüp paralarını alırız.*

görüş-:, alış-:, veriş-: görüşmək, karşılıqlı alıp vermək

(78) Bu iki aşiq-mə'suq yuxuda görüşdülər, alışdılar, verişdilər. / *Bu iki sevgili rüyada görüştüler, alışıp veriştiler.*

ye-:, iç-: yemək, içmək

(69) Yedilər, içdilər, qurtarandan sonra, Hüseyinalı xan Qurbaniyə dedi. / *Yiyip içtikten sonra, Hüseyinalı Han Kurbânî ye dedi.*

uç-:, köç eylə-: uçmək, göç eylemək

(902) Uçdu, köç eylədi könül karvanı. / *Uçtu, göç etti gönül kervanı.*

ged-:, get-: gitmək, gitmək

(759) Gedirsən-get gəlirəm mən. / *Gidiyorsan git, geliyorum ben.*

murad al-:, murad ver-: murat almak, murat vermek (muradına ermek)

(1089) Siz də murad alın, murad verin. / *Siz de murat alın, murat verin.*

utan-:, çəkin-: utanmak, çekinmek

(577) Heç utanma, çəkinmə, de! / *Hiç utanmadan, çekinmeden de!*

gör-:, gör-: görmək görmək

(520) Zağı gör-gör dolanıbdı bir dala. / *Karga göre göre (gör gör) dolanmış dala.*

get-:, gör-: gitmek, görmek

(351) Qurbani der: get-gör ol qəza işin. / *Kurbânî der: Git gör o kaza işini.*

4.3. Aşık Kurbânî Destanında Bağlaçlarla Oluşan İkilemeler

Adilov, "İzahlı Dilçilik Terminləri Lüğəti" adlı çalışmasında "bə, ba, ha, nə, necə, ma" ile yapılan ikilemeleri "Kopulyativ Təkrar" başlığı altında vererek şu açıklamayı yapmıştır. "Kopulyativ Təkrar–Birləşdirici ünsürü olan təkrar: üzbəüz; yanbayan; gəlhagəl; bashabas; qız nə qız; gəldi nə gəldi; qalmaqal; dedi ki, dedi; gəldim ha gəldim; yandım necə yandım (Adilov, Verdiyeva, Ağayeva, 2020: 269).

4.4. "bə, ba" Bağlacı İle Yapılmış Olan İkilemeler

günbəgün (Türkçe gün + Farsça -be + Türkçe gün) - günbegün, gün geçtikçe

(167) Günbəgün irəngim saralar mənim. / *Günden güne rengim sararır benim.*

kəndbəkənd (Türkçe kend (kent) + Farsça -be + Türkçe kend (kent) – köy köy (dolaşma)

(257) Aşıqlıqdan nə qazanacaqsan ki, sazı çiyinə sahib, kəndbəkənd gəzirsən? / *Sazı omuzuna asıp, köyden köye gezip âşıklıqla ne kazanacaksın?*

kəndbəkənd (Farsça kənd + Farsça -be + Farsça kənd)

(259) - Əmi, mən kəndbəkənd gəzən aşıqlardan deyiləm. / *-Amca ben köyden köye dolaşan âşıklardan değilim.*

mənzilbəmənzil (Arapça mənzil + Farsça -be + Arapça mənzil) - ev ev (gezme, dolaşma)

(932) Qurbani mənzilbəmənzil gedib Xudafirinə çıxdı. / *Kurbânî köyden köye gidip Hudafirin'e vardı.*

yərbəyer (Türkçe yer + Farsça -be + Türkçe yer) her birin kendi yerinde, muntazam

(1097) Yərbəyer müştərilər. / *Yerindedir müşteriler.*

yərbəyerdən

(235) Camaat yərbəyerdən dedi. / *İnsanlar yerden seslendi.*

(245) Camaat yərbəyerdən qışqırdı. / *İnsanlar yerden seslendi (bağırdı).*

(543) Adamlar yərbəyerdən xana minnət elədilər. / *İnsanlar yerden Han'a rica ettiler.*

çinbəçin (Farsça çîn + Farsça -be + Farsça çîn) - kat kat, sıra sıra, kıvrım kıvrım, dizili düzenli şəkilde

(779) Qıvrım-qıvrım, həlqə-həlqə, çinbəçin. / Kıvrım kıvrım, halka halka, üst üste.

gahbagah (Farsça gâh + Farsça -ba + Farsça gâh) - bəzən, arada bir, zaman zaman

(967) Agah ol halımdan gahbagah mənim / Haberdâr ol hâlimden, ara sıra benim

4.5. “ha” Bağlacı İle Yapılmış Olan İkilemeler (“ha”-devamlılık, süreklilik ifade eder)

gurhagur (Türkçe gür + Farsça -ha + Türkçe gür) - şiddetle, gürültü ile, gürültülü bir ses çıkararak

(858) Ev gurhagur uçub yerə töküldü. / Ev (gürültüyle) çatlayıp yıkıldı.

gəlhagəl (Türkçe gel + Farsça -ha + Türkçe gel) - ardı arası kesilmeyen (gençlik, güzellik zenginlik için süreklilik anlamında)

(207) Qurbaninin dövlətinin gəlhagəl vaxtı olduğundan o da oğlana vuruldu. / Kurbânî genç ve güzel bir delikanlı olduğu için o da ona vuruldu.

4.6. “ilə” Bağlacı İle Yapılmış Olan İkilemeler

ay ilə gün (Türkçe ay + Türkçe -ile + Türkçe gün) - ay ile güneş

(667) Ay ilə gün bir-birinə çatılı. / Ayla güneş birbirine çatılmış.

baş ilə can (Türkçe baş + Türkçe -ile + Farsça cân) - baş ile can, baş ile vücut

(487) Yolunda fədadı bu baş ilə can. / Yoluna fedadır bu baş ile can.

4.7. “ü” bağlacı İle Yapılmış Olan İkilemeler

ahü-zar (Farsça âh + Farsça-ü + Farsça zâr) - ağlama ve inleme

(154) Bədi, bunca nə edirsən ahü-zar? / Yeter, ne ediyorsun bu kadar feryad?

cismü-can (Arapça cism + Farsça-ü + Farsça cân) - vücut ve can,

(334) Bil ki, cismü-cani namidandı. / Bil ki, cismi ve cam hatırasıdır.

cövrü-cəfa (Arapça cevr + Farsça-ü + Arapça cefâ) - eziyet ve ceza

(232) Çox çəkmişəm sənin cövrü-cəfanı. / Çok çekmişim senin eziyetini, derdini.

balü-pər (Farsça bâl + Farsça-ü + Farsça per) - kol ve kanat

(240) Dövrəyə qalxmağa balü-pər gərək. / Çevreye çıkmaya kol kanat gerek.

ətrü-ənbər (Arapça itr + Farsça-ü + Arapça anber) - güzel ve hoş koku

(1097) Ətrü-ənbər buyuna. / Amber (hoş) kokuna.

dadü bidad (Farsça dâd + Farsça-ü + Farsça bîdâd) - feryat figan (etmek)

(459) Hicr əlindən dadü bidad eylədim. / Gam elinden feryat ettim, kargıdım.

dürrü-gövhər (Arapça dürr + Farsça-ü + Farsça gevher) - inci ve gevher

(253) Dürrü-gövhərlərim hansı kandanı? / İnci ve gevherim hangi madendedir?

gülü xəndan (Farsça gül + Farsça-ü + Farsça handân) - gül ve gülen (kişi)

(1080) Yazıq Qurbanıyə ay gülü xəndan. / Yazık Kurbânî 'yim ey şen gül.

haqqü-say (Arapça hakk + Farsça-ü + Arapça sa'y) - hak ve gayret, hak ve emek

(1097) Edən haqqü-sayına. / Yaptığı hakkına, eməğine.

hüsnü camal (Arapça hüsn + Farsça-ü + Arapça cemâl) - güzellik ve güzel yüz

(1048) Bir hüsnü camal gördüm mən, ağılm oldu sərasər. / Bir yüzü güzel gördüm ben.

kafu-lamü-kaf (Arapça kaf + Farsça-ü + Arapça lam + Farsça-ü + Arapça kaf) - kef ve lam ve kef (harfleri)

(244) Dedim ki, baş üstə, kafu-lamü-kaf. / Dedim ki, baş üstüne, "kaf lam kaf"

həyü-lamü-kaf (Arapça ha + Farsça-ü + Arapça lam + Farsça-ü + Arapça kaf) - ha ve lam ve kef (harfleri)

(244) Çoxların eyləyib həyü-lamü-kaf. / Çoklarını etmiş "kaf lam kaf".

tacirü-tüccar (Arapça tâcir + Farsça-ü + Arapça tüccâr) - tacir ve tüccar

(1097) Tacirü-tüccar kimi. / Tacir ve tüccar gibi.

püştü-pənah (Farsça püşt + Farsça-ü + Farsça penâh) - sırt, arka ve sığınacak yer (sığınak)

(481) Mö'minlərin püştü-pənahı zülfün! / Müminlərin sığınağıdır zülfün!

müşkü-ənbər (Farsça müşg + Farsça-ü + Arapça anber) - güzel ve hoş koku (misk ve anber)

(434) Müşkü-ənbər qoxur siyah telindən. / Misk ve amber kokuyor siyah saçından.

mimü-lamü-kaf (Arapça mim + Farsça-ü + Arapça lam + Farsça-ü + Arapça kaf) - mim ve lam ve kef (harfleri)

(248) Pişvazinə gəldi mimü-lamü-kaf. / Karşısına geldi "mim lam kaf".

qəmü-hicran (Arapça gam[m] + Farsça-ü + Arapça hicrân) - üzüntü ve ayrılık (gam ve hicran)

(975) Yüküm oldu qəmü-hicran, ah mənəm. / Yüküm oldu hicran gamı, ah benim.

nazü-qəmzə (Farsça nâz + Farsça-ü + Arapça gamze) - naz ve işve, (naz ve gamze)

(1057) Gözəllərdə nazü-qəmzə, şux olur. / Güzellerde naz ve gamze, hoş olur.

ab, atəş, xakü, bad (Farsça âb + Farsça âtaş + Farsça hâk + Farsça-ü + Farsça bâd) - su, ateş, toprak ve rüzgar

(425) Ab, atəş, xakü, baddı, dördü nə? / Su, ateş, toprak, rüzgar, dördü ne?

5. SONUÇ

Çalışmada Âşık Kurbânî Destanı, varyantları, çalışılan varyantın konusu hakkında bilgi verilmiştir. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi gramer çalışmalarında yer alan ikileme konusuna değinilmiştir.

Ayrıca tespit edilen ikilemelerin Azerbaycan Türkçesinde imlâ şekillerinin çoğunlukla

(-) tire işareti ile yazılmış olduğu görülmüştür. Kiril alfabesi ile yazılmış metinlerde görülen bu hususun günümüzde Latin alfabesine aktarılırken de devam ettiği görülmektedir.

Bağlaçlarla oluşan ikilemelerde özellikle “ü” bağlacının ayrı yazılmadığı görülmektedir. Esas alınan metne sadık kalınarak “ü” bağlacı örnekler verilirken bu şekilde gösterilip, parantez içerisindeki açıklama kısmında “ü” bağlaçları ayrı yazılmıştır.

Çalışmada fiillerle, bağlaçlarla toplamda 69 ikileme tespit edilmiştir. Bu ikilemelerden

1. Aynı fiile tekrarlarıyla yapılan ikileme sayısı 29 tane
2. Farklı fiillerle yapılan ikileme sayısı 10 tane
3. “be, ba” bağlacıyla yapılan ikileme sayısı 7 tane
4. “ü” bağlacı ile yapılan ikileme sayısı 19 tane
5. “ile” bağlacı ile yapılan ikileme sayısı 2 tane
6. “ha” bağlacı ile yapılan ikileme sayısı 2 tane

Tespit edilen “bağlaçlarla yapılan ikilemeler” bölümünde görülen Arapça, Farsça kelimeler de sınıflandırılmıştır. Şöyle ki, sınıflandırmada

1. Türkçe + Farsça + Türkçe = 5 tane
2. Farsça + Farsça + Farsça = 7 tane
3. Arapça + Farsça + Arapça = 7 tane
4. Arapça+ Farsça + Arapça + Farsça + Arapça = 3 tane
5. Farsça + Farsça + Farsça + Farsça-ü + Farsça = 1 tane
6. Türkçe + Türkçe + Türkçe = 1 tane
7. Farsça + Farsça + Arapça= 2 tane
8. Arapça + Farsça + Farsça=2 tane
9. Türkçe + Türkçe + Farsça = 1 tane tespit edildiği görülmüştür.

Azerbaycan Türkçesi ile örnek olarak verilen dizelerin Türkiye Türkçesindeki karşılığı olarak çalışmış olduğumuz tezin tercüme kısmına sadık kalınarak, bazı yerlerde tercümeyle ilaveler yapılmıştır.

İkilemeler konusunu Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi gramerleri açısından araştırmada karşımıza her iki lehçe için de çıkan ortak terim olarak “tekrar” kelimesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinde ikilemeler “tekrar grubu”, “ikileme”, “koşma takımları” gibi terimlerle karşılanırken, Azerbaycan Türkçesinde ise “sintaktik taktarlar”, “təkrar”, “təkrar söz”, “təkrar cinas”, “kopulyativ təkrar” gibi terimlerin kullanıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak ele alınan destan ve destanın varyantları, karşılaştırmalı bir şekilde dil yönüyle ele alınacak olursa geniş kapsamlı bir çalışma yapılabileceği kanısına varılmıştır.

Çalışmamız, yüksek lisans tezimizin metnini teşkil eden varyanttan hareketle fiillerle, bağlaçlarla yapılmış olan ikilemeler yönüyle ele alınmıştır. Belirttiğimiz üzere destanda bolca bulunan ikilemelerin hacim bakımından fazlaca olması sebebiyle tespit edip yer veremediğimiz ikilemeler, vb. konular gelecek çalışmalarda ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

- Adilov Musa, Zemfira Verdiyeva & Ağayeva Firəngiz (2020). *İzahlı Dilçilik Terminləri Lüğəti*, Bakı: Elm və Təhsil
- Adilov Musa (2019). *Sintaktik Təkrarlar*, Bakı: Elm və Təhsil
- Ahundova Sevinç (2001). *Bir Azerî Destanı: Kurbâni (Giriş-Metin-Tercüme-Dizin)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Axundov Əhliman (1961). *Azərbaycan Xalq Dastanları*, Cilt 1., Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı
- Axundov Əhliman (1961). *Azərbaycan Xalq Dastanları*, Cilt 2., Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı
- Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti* (2006). Cilt. I. Bakı: Şərq-Qərb.
- Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti* (2006). Cilt. II. Bakı: Şərq-Qərb.
- Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti* (2006). Cilt. III. Bakı: Şərq-Qərb.
- Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti* (2006). Cilt. IV. Bakı: Şərq-Qərb.
- Banguoğlu Tahsin (1974). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ergin Muharrem (2009). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Erol Mehmet (2018). "Kurbânî İle Perüzat Hikayesinin Çorum Yazma Varyantı Üzerine Bir Değerlendirme", *Asia Minor Studies*, Cilt 6, Sayı 12, 240–259.
- Hatiboğlu Vecihe (1981). *Türk Dilinde İkileme* (Genişletilmiş İkinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu Vecihe (1982). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hüseynzadə Muxtar (2007). *Müasir Azərbaycan Dili (Morfologiya)* (Üçüncü Hissə, Üçüncü Nəşr). Şərq Qərb
- İbayev Nemət. (2020) "Aşıq Qurbani Poeziyasında Frazologizmlərin Yeri" Cild 16, No 3, s. 10–14, Elmi Xəbərlər. Sumqayıt: Sumqayıt Dövlət Universiteti
- Karahan Leylâ (2010). *Türkçenin Söz Dizimi* (15. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kərimli Teymur & Kərimov Paşa (2020). *Qurbani Dastanının İstanbul Çapı*, Ədəbiyyat, s. 22–23.
- Korkmaz Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* (3.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz Zeynep (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köktürk Şahin (1990). *Kurbânî ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şen Serkan (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Барткулашвили Анна (2014). *Дурили Гурбани*. Bakı. İnternet web kaynakçası: <https://atalar.ru/wp-content/uploads/2018/03/Sadovnik-sada-lyubvi-Ashug-Gurbani-16-vek.pdf> (ET: 30.08.2022)